

Doslov. Konfucianismus ve světě provázaných modernit

„Místo konfrontací s Čínou potřebují občané a politici na Západě prohloubit porozumění tomu, jak může Čína přispět ke globálnímu udržitelnému vývoji v dekáдах a stoletích, které jsou před námi.“

Peter Nolan, *China and The West*¹

Dnešní svět lze v návaznosti na Ulricha Becka charakterizovat jako globální rizikovou společnost.² Při různých událostech můžeme pozorovat a zažívat, jak je tento komplexní provázaný planetární celek křehký a citlivý na finanční otřesy, ekonomické krize, migrační pohyby, ekologické katastrofy a klimatické hrozby i přeshraničně se šířící epidemie. Představa, že jakékoli místo lze uchránit dlouhodobou izolací od ostatních, vede ke xenofobii, nacionalismu, sebestřednosti a provinčnosti. Proto je velmi důležité vytvořit předpoklady, posílit empatii a citlivost pro pochopení jiných kulturních a civilizačních perspektiv. Tato kniha patří do série publikací, které se zaměřují na toto téma jako na jeden z důležitých směrů výzkumu Centra globálních studií v interdisciplinárním rámci pracovišť Filosofického ústavu Akademie věd ČR. Navazuje na knihy, které vyšly v nakladatelství Filosofia v ediční řadě „Filosofie a sociální vědy“ v předchozích letech. Za mnohé jmenujme alespoň Markem Hrubcem editovaný výbor textů *Interkulturní dialog o lidských právech: západní,*

---

¹ Nolan, P., *China and The West. Crossroads of Civilisations*, Routledge, London 2019.

² Beck, U., *World Risk Society*, Polity, Cambridge 1999.

islámské a konfuciánské perspektivy,³ publikaci o současných přístupech k chápání modernity v singuláru i plurálu v eurasijském prostoru *Modernita / modernity v eurasijských kulturních a civilizačních kontextech* editovanou M. Kreuzziegerem a O. Lánským⁴ nebo knihu Wei Xiaoping *Ekonomická a politická transformace Číny*.⁵ Předkládaná publikace soustřeďuje pozornost na současný konfucianismus jako na jednu z důležitých filosofických, politických, etických a kulturních tradic, která patří k čínskému i celosvětovému odkazu, a upozorňuje, jak se od osmdesátých let stává opět relevantním kulturním, politickým a sociálním fenoménem.

Když byla v roce 2011 umístěna mohutná, téměř desetimetrová bronzová socha Konfucia před Národní muzeum v Pekingu v těsné blízkosti Mauzolea Mao Ce-tunga na Náměstí nebeského klidu, neznamenal to pouze připomínku jednoho z nevlivnějších čínských filosofů, ale také symbolický akt jako potvrzení jeho návratu do současné filosofie, politiky i každodenního života. Krátce poté byla socha přemístěna o kousek dál do prostoru muzea, protože její prvotní umístění vzbuzovalo kontroverze. Konfucius (Mistr Kchung, 551–479 př. n. l.), zakladatel konfucianství, zásadním způsobem ovlivnil a stále ovlivňuje nejen čínskou kulturu. Jeho dílo bylo a stále je studováno v různých částech světa. Především v Číně a také v širším „konfuciánském světě“ – tj. v různých zemích východní Asie poblíž Číny, ale i v čínských, vietnamských, korejských a dalších dia-

---

³ Hrubec, M. (ed.), *Interkulturní dialog o lidských právech: západní, islámské a konfuciánské perspektivy*, Filosofía, Praha 2009.

⁴ Kreuzzieger, M., Lánský, O. (eds.), *Modernita / modernity v eurasijských kulturních a civilizačních kontextech*, Filosofía, Praha 2016.

⁵ Wei, Xiaoping, *Ekonomická a politická transformace Číny: nové rozbor*y, Filosofía, Praha 2017.

sporách v řadě zemí, v Evropě, USA a na mnoha dalších místech naší planety. Všechna velká učení jsou čas od času prověřována a aktualizována z perspektivy lidí, kteří oproti iniciátorovi myšlenkového směru žijí v jiné době a v odlišném kulturním a historickém kontextu a z toho důvodu mohou a musejí objevovat nové aspekty původních filosofí. Konfuciovi pokračovatelé jsou stejně důležití jako sám Konfucius, protože bez jejich přispění by se původní učení nerozvíjelo, vyčerpalo by se a zbytnělo. Tento filosofický a náboženský směr prodělal od počátku 20. století výrazný pád a v posledních desetiletích dochází k jeho opětovnému vzestupu a oživení. Od počátku 20. století procházel nečekanými zvraty: za pozdní dynastie Čching (1644–1911), kdy byl zrušen systém úřednických státních zkoušek (1905),⁶ přes marginalizaci konfucianství v době vzniku Čínské republiky (1912–1949) a následné revoluční období, kdy byl konfucianismus chápán jako překážka rozvoje moderní společnosti v pojetí Mao Ce-tunga (zvl. v době Kulturní revoluce 1966–1976), až po pozvolný návrat, který nastal od osmdesátých let a nabral novou dynamiku v prvním a druhém desetiletí 21. století.

První známky obrátu nastávají v osmdesátých letech 20. století, poté co se Čína od roku 1978 začala opět otevírat světu a zároveň hledat ukotvení a odpovědi na současné problémy ve vlastní kulturní tradici. V roce 1987 byla založena výzkumná skupina zaměřená na trendy v současném konfucianském myšlení, kterou vedl Fang Keli. Bylo to období počátku oficiálního zájmu čínské politické reprezentace o konfucianismus a pozvol-

---

⁶ Úřednické státní zkoušky na různých úrovních byly od 7. století do roku 1905 náročnou podmínkou vstupu mezi úředníky státní správy. Tento systém institucionalizoval konfucianství jako státní učení a měl zásadní vliv na vzdělávání, protože pro složení zkoušek vyžadoval znalost klasických konfucianských textů.

né reintegrace konfuciánské tradice. V devadesátých letech je konfucianismus zkoumán hlavně v neakademickém prostředí, ale oproti nově se ustavujícím čínským proudům, například reformnímu marxismu (nové levici) či liberalismu, ještě netvořil nijak výrazný proud filosofického či politického myšlení. Teprve na počátku 21. století se zformovala skupina badatelů zaměřená na nové promyšlení konfucianismu, který dnes reprezentuje jeden z důležitých proudů politického a filosofického myšlení. Devadesátá léta jsou také obdobím sílícího kulturního patriotismu a kampaně za „národní studia“, která podnítila i zájem o konfucianismus a další proudy. V kontinentální Číně se projevila přesunem důrazu od zkoumání osobních kvalit politika (prostřednictvím spirituální a intelektuální kultivace) k politické a sociální filosofii a zájmu o problém legitimacy souběžně se snahou vrátit konfucianismus do hlavního politického diskursu. Tiang Čching (narozen 1953, žije v ČLR, v přepisu v pchin-jinu Jiang Qing) se už od konce osmdesátých let 20. století stával představitelem návratu konfucianismu k vlastní národní tradici a zabýval se problémy, které jsou s tím spojené. Patřil k prvním, kdo se obrátil zpět ke Kchangu Jou-wejovi (Kang Youwei, 1858–1927),⁷ který je považován za zakladatele moderního čínského myšlení, ale reprezentanty tohoto obratu se nakonec stali jeho podobně orientovaní současníci: Ceng I (Zeng Yi), Tchang Wen-ming (Tang Wenming) a Kang Čchu-sung (Gan Chunsong).

---

⁷ Hlavní myslitel a reformátor konce dynastie Čching a počátku Čínské republiky. Je autorem utopického díla o ideální světové společnosti založené na rovnosti *Ta-tchung-šu* (původní název *Axiom lidstva*, dokončen v indickém exilu 1901–1902, ale vyšel až 1913 časopisecky a 1919 jako kniha). Je reinterpretací koncepce Velké jednoty z *Knihy obřadů* (Li ti). Podle ní se Čína vymaní z chaosu a dospěje do éry míru spojené s Velkou jednotou, v níž přestanou existovat třídy a bude obnoven řád, který je konfuciánským ideálem.

Zatímco Konfucius ve své době usiloval o vymezení správného způsobu života a morálních kritérií (s ohledem na moudré vládce), zamýšlí se Tiang Čching nad tím, jak konfucianismus adaptovat a využít především jako politickou filosofii a konstitucionální oporu a k řešení morálních, sociálních a ekologických otázek v současné Číně. Podobně jako jiné civilizace se věnují svému vlastnímu kulturnímu a myšlenkovému dědictví, aby ho mohly využít a aktualizovat pro současný svět a orientovat se v problémech, kterým musí čelit. Stejně jako se dnes v Evropě v některých aspektech navazuje na tradice, především na antické Řecko a Řím, křesťanství a osvícenství, v Číně dochází v posledních desetiletích k navazování na prvky tradiční čínské civilizace, ve velké míře i na konfuciánské motivy, jež se v Číně uplatňují v různých interpretacích již téměř dva a půl tisíce let.

Zároveň se různé civilizační okruhy, včetně demokratického světa, snaží o interkulturní dialog, který umožňuje poznat a pochopit jiné civilizace. Bez jejich poznání by se interpretace a s nimi spjatá stanoviska omezovala jen na provinční a západocentrické předsudky, které by mohly vést, jako tomu bylo už mnohokrát v dějinách, ke konfrontacím a případně i k ozbrojeným střetům. Vzájemné poznání je tedy nutným počátkem snah a výchozím předpokladem, jak se vyhnout vzájemnému nepochopení a konfliktům. Proto je třeba se bránit fundamentalistickým názorům a předsudkům, které odmítají poznání filosofických koncepcí jiných kultur a civilizací a bez podrobného studia je chtějí předem odsoudit a diskvalifikovat. Vzhledem k tomu, že různé pojmy a filosofické koncepty mají v různých kulturních a civilizačních okruzích různé významy, je zapotřebí je nejprve důkladně prostudovat a následně otevřít diskusi.

Zde je vhodné připomenout Tu Wej-minga (Tu Weiming), emeritního profesora Harvardovy univerzity, znalce konfuciánské filosofie a průkopníka konceptu různorodých modernit (multiple modernities), který se do-

mnívá, že aktualizace a znovupromýšlení tradic (v případě východní Asie konfucianismu) je důležitým předpokladem pro definování procesu modernizace, a zároveň zdůrazňuje důležitost poznání nezápadních civilizací pro sebeporozumění „Západu“.⁸ Z těchto předpokladů vycházeli i překladatelé této knihy, kteří si jsou vědomi jak významu poznání klasiků, tak i současných interpretací a důležitosti intercivilizačního dialogu v době, kdy se civilizace prolínají, ale i konfrontují a střetávají, a kdy je myšlenka „Západu“ přehodnocována jako kulturní, ideologický a geopolitický konstrukt.⁹

Ťiang Čching je považován za jednoho z nejvýznamnějších konfuciánských filosofů současnosti. Nejprve se věnoval klasické čínské literatuře a poté studiu nového konfucianismu, který však považuje za neadekvátní, neboť nedostatečně navazuje na čínskou konfuciánskou kulturu. Ťiang Čching proslul svou koncepcí ústavního konfucianismu neboli politického konfucianismu, především svým návrhem tříkomorového parlamentu, jehož třetí komoru tvoří učenci. Projevuje se zde velký důraz na ocenění vzdělavců, vzdělání a vzdělanosti, který je tradiční ve východní a jihovýchodní Asii a je součástí důrazu konfuciánství na tyto hodnoty. Kanadský filosof Daniel A. Bell zdůrazňuje, že uvedená tříkomorová verze parlamentu pro svoji úspěšnou realizaci vyžaduje návaznost na kulturní historický vývoj, což v daném případě znamená konfucianismus.

Vzhledem k tomu, jaký má filosofie Ťiang Čchinga význam, zabývají se jí v Číně nejen konzervativci, ale

---

⁸ Weiming, T., „Multiple Modernities: A Preliminary Inquiry into the Implications of East Asian Modernity“, in: Harrison, L. E., Huntington, S. P. (eds.), *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*, Basic Books, New York 2000, s. 256.

⁹ Viz např. Delanty, G. (ed.), *Europe and Asia Beyond East and West*, Routledge, London – New York 2006, s. 1.

v modernizačním čtení také socialisté a liberálové – a to jak teoretici, tak politici a další aktéři veřejné sféry, ať už s ní souhlasí nebo vedou polemiky. V rámci plurality názorů je důležité poznat odlišná významná teoretická stanoviska, včetně Ťiangovy filosofie, a nahlížet na naši civilizaci nejen z „našich“, ale také z odlišných perspektiv a z odstupu, který nám, jak zdůrazňuje profesor Tu Wej-ming, umožňuje pochopit vlastní situovanost. Toto poznání je důležitým předpokladem interkulturní komunikace i chápání různorodých modernit a dynamik modernizačních procesů v odlišných civilizačních kontextech (zvl. od osmdesátých let 20. století proběhlo na toto téma několik pozoruhodných diskusí, kdy byl konfucianismu přiznán modernizační potenciál). Konfucianismus ve své aktualizované verzi navíc není jen dědicem a rozvíjením tradic, ale má i důležitou dimenzi dialogu s odlišnými filosofiemi včetně „západní“ a vztahuje se k univerzálním lidským hodnotám, které však vycházejí z odlišných předpokladů a historických trajektorií.

Diskuse v Číně a v západních zemích se pochopitelně odlišují, ale částečně se také překrývají nebo doplňují. To platí jak pro interní diskuse s různými názory uvnitř těchto dvou civilizačních okruhů, tak i pro diskuse směřované navenek mezi těmito civilizačními okruhy a také vzhledem k dalším civilizačním okruhům. Zaznívá zde celá řada motivů, z nichž lze několik vyzvednout. Jedním z přesahujících motivů je koncept spravedlnosti a práva a s nimi spjatých práv a povinností, což je sice v různých civilizacích přijímáno, ale v odlišných interpretacích (nejde tedy o to „zda“, ale „jak“). Dalším společným přesahujícím motivem je již zmíněný koncept učenců, který je probírán nejen v konfuciánské tradici, ale také v evropské tradici, v dějinách myšlení například v návaznosti na Platonův koncept krále a filosofa v jedné pozici. To je úzce propojeno s debatami o význa-

mu meritokracie, jež kladou důraz na ocenění vzdělání a osvědčení se v praxi. Tento motiv stojí v určitém napětí s motivem mocenské pozice zastávané lidmi na základě sociálního statusu v rámci společenské hierarchie, ať už se v dějinách jednalo hlavně o zděděné aristokratické (či monarchistické) pozice nebo později či dnes o pozice spjaté s mocí založenou na akumulaci majetku, finančních prostředků nebo medií, což je rovněž v tenzi s demokratickou participací občanů. Přitom existuje celá řada různých pojetí demokracie v dnešním smyslu, z nichž některá ani nepracují s konceptem demokracie samým a odmítají ho (v dějinách evropské filosofie např. *politeia*). Velmi komplexní analýzy těchto a dalších motivů v dějinách a v současnosti vyžadují odhodlání překonat počáteční předsudky na obou stranách diskuse, které jsou obvykle silné zvláště u těch, kteří se diskutují mezi konfuciánskými a západními postoji nevěnují a své názory si nekriticky utvářejí hlavně z často velmi zkreslených novinářských zkratků nebo mediálních kampaní.

Evropskému ani českému čtenáři či čtenářce není Konfuciovo jméno a učení neznámé. Prolíná se evropskou filosofií přinejmenším od dob Gottfrieda Wilhelma Leibnize (1646–1716).¹⁰ Díky mnoha českým sinologům a sinoložkám máme překlady klíčových prací¹¹ a histo-

---

¹⁰ Můžeme připomenout jeho spisy *Novissima Sinica* (1697/1699), pojednání o Konfuciově kultu (1700), *Poznámky o čínských rituálech a náboženství* (1708) nebo *Pojednání o přírodní teologii Číňanů* (1716). Podrobněji např. G. W. Leibniz, *Writings on China*, překl. a úvod D. J. Cook, H. Rosemont Jr. a Open Court, Chicago – La Salle, Il. 1994.

¹¹ Z perspektivy nejen konfucianismu ale i klasické čínské filosofie obecně si zaslouží pozornost nedávno vydaný první český překlad spisu jednoho ze tří nejvýznamnějších konfuciánských filosofů: *Sün-c': tradičně Sün Kchuang*, překl. a komentář Lukáš Zádrapa, Academia, Praha 2019.

rické přehledy. Za všechny jmenujme alespoň překlad Jaromíra Vochaly *Konfucius v zrcadle sebraných výroků*¹² nebo knihu Vladimíra Liščáka *Konfuciánství od počátků do současnosti*¹³ poskytující široký historický záběr, které nabízejí kvalitní úvodní vhled případným zájemcům.

Předkládaná kniha Ťiang Čchinga by mohla zaujmout odbornou i širší veřejnost se zájmem o filosofii, politologii, právo, sociologii, asijská, kulturní nebo komparativní studia. V neposlední řadě by mohla přinést diskusi a podněty právníkům, politikům a jejich poradcům, aby se s nutným kulturním odstupem zamýšleli nad adekvátními institucemi a vhodnými způsoby správy. Texty této knihy v anglickém vydání editoval profesor Daniel A. Bell, aby je díky nakladatelství Princeton University Press zpřístupnil západním čtenářům. Snad budou objevné i pro českou veřejnost.

Milan Kreuzzieger

---

¹² Vochala, J., *Konfucius v zrcadle sebraných výroků*, Academia, Praha 2009.

¹³ Liščák, V., *Konfuciánství od počátků do současnosti*, Academia, Praha 2013.